

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Міжнародний науковий журнал

м. Київ, Україна

FORMATION OF COMPETENCIES OF GIFTED INDIVIDUALS IN THE SYSTEM OF EXTRACURRICULAR AND HIGHER EDUCATION

International Scientific Journal

Kyiv, Ukraine

Сіткарь Віктор

кандидат психологічних наук, доцент,
кафедра психології розвитку та консультування,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

sitkarv@gmail.com

Сіткарь Степан

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра машинознавства і транспорту,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

sitkarv@gmail.com

ОСВІТА – ЦЕ ЗНАННЯ І НАВИЧКИ, ПОМНОЖЕНІ НА СТАВЛЕННЯ ДО НИХ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

***Анотація.** У статті висвітлено деякі аспекти сучасної української освіти крізь призму результатів НМТ-2025 та PISA-2022. Зазначається, що в українській школі формується тонкий прошарок сильних учнів і значно ширший пласт тих, хто не володіє навіть базовими знаннями. Сьогодні, статус учителя в нашій країні – низький. **І це одна з найбільших проблем, що впливає на якість освіти.** У світі освіту визначають як суспільне благо. В українському Законі «Про освіту» записано, що це «послуга». І це дуже боляче сприймають учителі. Педагоги вважають, що «У руках учителя – майбутнє країни, а в його гаманці – сором держави». Це потребує змін в українській освітній концепції та її менеджменті.*

Ключові слова: Україна, освіта, статус вчителя, світовий досвід, якісь знань, освітній менеджмент.

Annotation. *The article highlights some aspects of modern Ukrainian education through the prism of the results of the NMT-2025 and PISA-2022. It is noted that a thin layer of strong students is being formed in Ukrainian schools and a much wider layer of those who do not even possess basic knowledge. Today, the status of a teacher in our country is low. **And this is one of the biggest problems affecting the quality of education.** In the world, education is defined as a public good. The Ukrainian Law «On Education» states that it is a «service». And this is very painful for teachers. Educators believe that «In the hands of a teacher is the future of the country, and in his wallet is the shame of the state». This requires changes in the Ukrainian educational concept and its management.*

Key words: *Ukraine, education, teacher status, world experience, some knowledge, educational management.*

Вступ. Вчитель з власної ініціативи сам не може трансформувати систему освіти. Зміни відбуваються лише тоді, коли його підтримує середовище – політики та суспільство. Що мають робити вчителі – всі знають чудово. А що має зробити держава? Таку думку висловлює редакторки відділу освіти і науки ZN.UA Оксана Онищенко [5].

В цьому контексті авторка з прикрістю констатує, що результати цього річного (2025 р.) НМТ показали, що **в українській школі формується тонкий прошарок сильних учнів і значно ширший пласт тих, хто не володіє навіть базовими знаннями.** Математика традиційно стає головним символом освітньої кризи. І це системна проблема, яка спостерігається не перший рік і не лише на ЗНО [1].

Недавно Міністр освіти і науки України, Оксен Лісовий, презентуючи чергове оновлення – нову освітню концепцію «Освіта для життя», озвучив, у принципі, слушні речі: треба змінювати підходи в освіті – молодь не йде на критично важливі для країни спеціальності, тому що не знає STEM-предметів (природничо-математичних). Міністр зауважив, що «з п'ятого класу

починаючи, ми повинні послідовно працювати над формуванням цієї любові й розумінням цих галузей» [5].

Як зазначає, учитель української мови і літератури загальноосвітньої школи I-III ступенів с. Качківка Ямпільського району Вінницької області, Михайло Девдера (вища кваліфікаційна категорія, вчитель-методист, нагороджений значком «Відмінник освіти»): *«Збої в запровадженні змін, пропонованих освітній галузі ініціаторами Нової української школи, змушують і прихильників цих змін, і опонентів та скептиків пильніше приглядатися до того, що реально діється в загальноосвітній школі. Поступово переходити від огульного звинувачення вчителів у всьому, що сталося й не сталося, до аналізу тих процесів, із якими доводиться мати справу й у яких учителям відведено зовсім не ту роль, яку вони мали б виконувати»* [11].

Зазначене вище і зумовило **мету статті**, а саме: висвітлити складові та специфіку якості сучасної української освіти; узагальнити шляхи її покращення державою й надавачами освітніх послуг.

Результати дослідження. Статус учителя в нашій країні – низький. І це одна з найбільших проблем, що впливає на якість освіти. Адже коли професію знецінено, в неї йдуть або ентузіасти, або ті, хто не потрапив на престижніші спеціальності через низькі бали ЗНО. Та ентузіазм швидко вигорає. І ті, хто прийшов «за покликом», так само швидко йдуть. Бо шалене навантаження за мізерну зарплату витримає далеко не кожен.

«Кажете, вчитель має надихати учнів? – коментує вчителька в соцмережах чергові пафосні заклики до педагогів. – І хто саме має надихати? Той, хто після університету приходить до школи на зарплату шість тисяч гривень? Чи той, хто паще на півтори ставки, аби прогодувати сім'ю, й однаково отримує копійки?» [5].

А тепер порівняймо із Сінгапуром, де освіта вважається однією з найкращих у світі. Там у вчителі йдуть 30% найкращих випускників шкіл. У Міністерстві освіти Сінгапуру наголошують: академічні здібності важливі, але не менш важливою є відданість професії. Тому, крім успіхів у навчанні, вступники мають продемонструвати пристрасть до викладання,

комунікативність, креативність і готовність до інновацій. Щороку зарплати молодих учителів переглядають так, щоб вони не поступалися стартовим окладам у інших професіях. Бо вважають, що тільки тоді вчителювання буде справді привабливим вибором для талановитої молоді [5].

Аналізуючи інші дописи, що стосуються освіти, виявили такі думки: «У руках учителя – майбутнє країни, а в його гаманці – сором держави», зазначає Анатолій Череп. «Робота вчителя – це кропітка і важка праця, часто нервова, багато переживань і сподівань. Все повинно бути оплачено по-справедливості» (Надія Іліна). До того ж, Лілія Єгорова вважає, що: *«Доки зарплатня вчителя буде менша за зарплатню касира та прибиральника супермаркету про який престиж професії взагалі можна розмовляти! Я взагалі дивуюсь як ще наша молодь обирає цей фах, це – просто неймовірно!»*. Досить повчальним і справедливим є допис Тетяни Труш: *«І в моєму житті були грамоти. Коли отримала чергову, то радості не було меж: мене помітили одну серед нас десяти на кафедрі! Та довели до тьми слова чоловіка в неділю : «Бери свою грамоту, підемо на базар»...* З тих пір на грамоти не працювала. Дійшло ... [9].

Крім того, вже досить тривалий час «гуляють» фейсбуком картинки про зарплати вчителів у країнах світу та порівняння з українською. Звісно, просто брати суми без прив'язки до вартості життя – це некоректно і маніпуляція. З цього приводу, М. Малука, в одному з постів, зазначає, що потрібно порівнювати співвідношення зарплат освітян до середньої зарплати по країні. Це більш красномовний показник. Отже, свіжі дані держстату (станом на вересень 2024): середня зарплата в Україні – 20592 грн; середня зарплата в освіті – 13970 грн. Освіта серед топ-3 найменш оплачуваних галузей. Тобто, **з/п освітян десь на 31% менша за середню по країні. Власне з цього і починаються всі проблеми в освіті** [3].

Реформи в шкільній освіті успішних країн починалися з того, що у вчителів були зарплати вищі за середню по країні. Це робило роботу в школі економічно привабливою. Це створювало великий попит на педагогічні спеціальності в університетах та дуже жорсткий відбір. Наприклад, у **Фінляндії** лише 10-15% аплікантів зараховуються на кожну з п'яти програм педагогічної

освіти, що пропонуються вісьмома фінськими університетами. Щодо **Кореї**, то тільки 5% найуспішніших випускників спеціалізованих педагогічних коледжів (яких у Південній Кореї 11) мають шанс викладати в початкових класах державних шкіл.

Тобто оплата праці, що безпосередньо створює престижність професії – це базис. Тому, якщо хочемо якісної шкільної освіти, то зарплата вчителя має бути не нижче на 30% від середньої, а вище на 30%. І тоді з'явиться кількість, а кількість переросте в якість.

У школах брак вчителів англійської мови та точних наук (математики, фізика, хімія). Якщо в школі є поганий викладач, скажімо з фізики, але він працює в школі, то у вас вибір: аби дитині погано викладали фізику, або взагалі не викладали. Тому декому стібатися з освітян, які поширюють графіки порівнянь, мовляв, у них не вистачає критичного мислення і тому їм ще переплачують, М. Малука рекомендує піти в школу і показати власним прикладом як треба працювати і демонструвати своє критичне мислення [3].

Для більш наочнішого розуміння кореляції якості результатів досягнень учнів представимо результати з читання, природничо-наукових дисциплін та математики (PISA-2022) в порівнянні із середньою заробітною платою вчителів (табл. 1).

Як зазначає О. Онищенко, результати цього річного національного мультипредметного тесту показали симптоматичний факт: шестеро учасників НМТ склали тест із української мови на найвищий бал – 190-200 балів, але не змогли скласти тест із математики. На тесті з історії України таких випадків п'ять: відмінники-історики отримали нуль балів із математики. Вона вважає, що це є результат штучного поділу на гуманітаріїв та математиків. *«Такі хороші результати з одного предмета і повний нуль з іншого мають зазвичай ті, хто вважає, що математика йому не потрібна, але він змушений її складати як обов'язковий предмет. Натомість усі сили було кинуто на підготовку до тесту з української мови»*, – стверджує авторка.

**Загальний огляд результатів з читання,
природничо-наукових дисциплін та математики (PISA-2022) [6; 9]**

Країни/тестування	Читання (к-сть балів)	Природничо- наукові дисципліни (к-сть балів)	Математика (к-сть балів)	Зарплата вчителів (євро/міс)
1. Сингапур	543	561	575	4650
2. Японія	516	547	536	2900
3. Корея	515	528	527	4350
4. Естонія	511	526	510	1424
5. Швейцарія	483	503	508	5 581
6. Канада*	507	515	497	3400
7. Нідерланди*	459	488	493	5166
8. Ірландія*	516	504	492	5007
9. Бельгія	479	491	489	4584
10. Данія*	489	494	489	6207
11. Велика Британія*	494	500	489	3683
12. Польща	489	499	489	1210
Країни ОЕСР	476	485	472	
Словаччина	447	462	464	1342
Україна	428	450	441	210
Болгарія	411	421	417	644
Молдова	404	417	414	865
Грузія	374	384	390	350

Щодо вищенаведеного, дослідниця зауважує, що тут не йде мова про освіченість, бо освічена людина не може не знати шкільної математики аж настільки, щоб із довідником у руках не поставити правильно хрестиків хоча б у п'ятьох завданнях із 22 (саме таким був поріг «склав / не склав»). а з української мови чи біології – сім з 30. І це при тому, що в завданнях й так легкі завдання з вибору правильної відповіді [4].

Як доповнення до вищевикладеного зауважимо, що з 17 березня по 4 травня 2025 р. майже у 298 закладах загальної середньої, професійно-технічної та фахової передвищої освіти відбулося тестування 15-річних підлітків у межах основного етапу міжнародного дослідження якості освіти PISA-2025. Результати оцінювання стануть відомі восени 2026 року. Проте аналіз результатів України з математики, читання та природничих наук показав, що у PISA-2022 вони нижчі за середні для країн Організації економічного

співробітництва та розвитку, і в порівнянні з PISA-2018 вони погіршилися (табл.1) [7].

Сьогодні в соціальних мережах, обов'язкове НМТ з математики викликало хвилю дискусій про те, чи потрібна математика гуманітаріям, митцям, словом, усім, хто не мріє бути інженером чи айтішником. Однак математика – це насправді не про рівняння. Клінічний психолог і співзасновник інжинірингової школи Пилип Духлій у статті «Чому не варто «забивати» на математику у школі» пояснює, що відмова від математики в шкільні роки – помилка, яку потім важко виправити [4].

«Інжинірингові школи» – це навчальні заклади, які фокусуються на практичному застосуванні природничих наук і математики для вирішення технічних та технологічних задач, а також на розвитку інженерних здібностей учнів. Вони часто використовують інноваційні підходи, інтегроване навчання та project-based learning (навчання на основі проєктів), щоб навчити студентів розробляти, проєктувати та вдосконалювати системи [12].

В цьому контексті П. Духлій зазначає, що в школі на першому плані має бути не практичність знань, а фокус на розвитку дитини. І передусім на розвитку мозку дитини. Це детерміновано тим, що саме дитячий і підлітковий вік є сенситивним періодом для формування мозку. Сенситивність у цьому контексті означає наявність певного тимчасового вікна можливостей для розвитку тих чи інших здібностей і навичок. Якщо в цей період не дати дитині потрібного навантаження на мозок, можливість буде втрачено, і надолужити її в дорослому віці буде вкрай важко. Адже цей певний дефіцит уже стане частиною характеру, психіки та самосприйняття. Пропущений або передчасно перерваний період оптимальної стимуляції може призвести до того, що певні когнітивні функції не досягнуть свого повного потенціалу. Такі наслідки може бути важко або навіть неможливо повністю компенсувати на пізніших етапах життя [8].

Наприклад, початкова школа і початок середньої – надзвичайно важливий період для розвитку здібностей, що формуються через письмо рукою. Це розвиток дрібної моторики і координації, швидше опанування читання, краще

засвоєння та запам'ятовування матеріалу, підвищення нейропластичності, вплив на абстрактне та образне мислення, краща здатність до формулювання та висловлювання власних думок і багато іншого. Сенситивний період для математики довший і триває приблизно до 16 років. Саме тому ідея «забити» на математику в школі, а потім в авральному режимі готуватися перед НМТ запрограмована на провал, бо цінний час уже втрачено [8].

Аналіз дискусій про те, *чи може змінитися модель НМТ 2026 р. виявив, що, наприклад, у США аналог ЗНО – SAT (Scholastic Assessment Test), без якого не вступають до університету чи коледжу, складається з кількох блоків: перший – читання й письмо, другий – математика. Цей тест також визнають у деяких англomовних країнах. Польський аналог ЗНО – Matura – також обов'язково містить і польську мову, й математику» [4].*

Експертка освітніх проблем, О. Онищенко, переконана, що поділ у школі на гуманітаріїв і математиків – штучний та вигідний і вчителям, і учням (батькам). Він виправдовує проблеми: учень не знає математики не тому, що його погано навчили й не тому, що він не хоче її вчити, а просто тому, що він такий від природи [4].

Як стверджує певна частка педагогічних працівників, *ми 25 років створювали всі умови для тих, хто не хоче вчитись. Тепер треба навпаки... Інакше – національна катастрофа* [2].

З огляду на зазначене, заслуговують на увагу різні дописи в соціальних мережах. Зокрема, Наталія Водянитська звертає увагу на те, що сьогодні в багатьох країнах існують школи різних типів для учнів з різним рівнем знань. І йдуть учні туди за своїми оцінками та характеристиками, і ніхто не робить з цього проблеми всі знають що є дії або бездіяльність, і є певні наслідки. Так, бездіяльність часто виправдовують красивими словами, потребами у вільному часі, потребами у творчості, але це трошки перебільшене. Є діти, які вчаться (я маю на увазі академічну успішність), є діти дійсно талановиті, які дають свої концерти або роблять свої виставки або ще щось; вони просуваються персонально без системи музичних та художніх шкіл. Діти, підлітки, які нічого не хочуть і ні до чого не прагнуть, прекрасно отримують робочі спеціальності

(це до речі теж не так легко, до цього теж треба прагнути) і йдуть далі працювати. І держава, бюджет розумно витрачає кошти на всіх, і на більш «талановитих», «обдарованих» і успішних, і на тих, хто має чітко, акуратно, відповідально виконувати щоденну роботу. В суспільстві відсутнє тотальне налаштування на вищу освіту, тому інші освітні рівні сприймаються спокійно і робочі ресурси розподіляються більш адекватно [2].

Інший дописувач, Сергій Сенета, зазначає «Щоб створити умови для тих хто хоче і може (учнів і студентів), потрібно відкинути «отримувачів освітніх послуг» (нероб і брехунів), що становлять баласт. І повернути зрештою термін і звання вчитель, викладач. Завжди до пройдох апелюю, я не «надавач» освітніх послуг у моєму дипломі чітко написано «вчитель», а «надавач послуг» – ваша удавана споживацька маячня» [2].

Окрім зарплат і умов праці, не менш важливими для вчителів є довіра та партнерство. Бо реформи неможливо робити без учителя. Якщо педагоги залишаються «гвинтиками системи», вони просто йдуть [5].

Якщо ми справді хочемо докорінних змін в освітній галузі, потрібно повернути вчителю його вчительську, його професійну суб'єктність. У повному обсязі. На всі п'ять десятків прописаних державним профстандартом здатностей. І не в «коробці», а в його професійному щоденні. Решту він зробить сам, вправно й відповідально. Краще за будь-який «освітній менеджмент»... [11].

Висновки. Як **висновок** до сказаного зазначимо, що у світі освіту визначають як суспільне благо. В українському Законі «Про освіту» записано, що це «послуга». І ми знаємо, наскільки боляче це сприймають учителі. «А ми тоді хто, обслуговуючий персонал?» – питають вони [5]. Прикладом виходу українського шкільництва з цього може послужити досвід Італії. У правовій системі Італії вчителі вважаються державними службовцями під час виконання своїх обов'язків у шкільній системі. Це означає, що будь-які образи, спрямовані на них, є злочином відповідно до статті 341-bis Кримінального кодексу. Закон, який карає за образи державних службовців, також вимагає від кожного, хто

дізнається про них, подати заяву: це не опція, а юридичний обов'язок [10]. Можливо і нам потрібно відновити повагу до вчителя як в Італії.

Не забуваймо, що з того часу, відколи вчительство бере в руки свій злидарський посох, не маючи засобів для прожиття, відправляється в інші країни, і якщо їм там посміхнеться трохи щастя, ті оселяються в новій вітчизні назавжди, і більше не повертаються на батьківщину.

Список використаних джерел

1. Легкі завдання НМТ – це політичне рішення. Держава не хоче бачити реальні результати. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/lehki-zavdannja-nmt-tse-politichne-rishennja-derzhava-ne-khoche-bachiti-realni-rezultati.html> (дата звернення: 14.10.2025).

2. Ми 25 років створювали всі умови для тих, хто не хоче вчитись. Тепер треба навпаки... Інакше – національна катастрофа. URL: https://www.facebook.com/hromovyy.viktor/posts_/10165489362977166/ (дата звернення: 14.10.2025).

3. Микола Малука. Гуляють фейсбуком картинки (і ця також) про зарплати вчителів у країнах світу та порівняння з українською. URL: https://www.facebook.com/mykola.malukha/posts_/10232338210971631/ (дата звернення: 20.10.2025).

4. Не йде мова про освіченість: чому деякі випускники проігнорували математику на НМТ-2025. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/ne-jde-mova-pro-osvichenist-chomu-dejaki-vipuskniki-proihnoruvali-matematiku-na-nmt-2025.html> (дата звернення: 11.10.2025).

5. Онищенко О. Учитель між дивом і виживанням. URL: <https://zn.ua/ukr/amp/EDUCATION/uchitel-mizh-divom-i-vizhivannjam.html> (дата звернення: 11.10.2025).

6. PISA-2022. Результати. Том I. Стан навчання та рівності в освіті: Міжнародний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 (переклад українською мовою) / перекл. Л. Овсяннікова; наук.

ред. В. Терещенко; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2024

7. Понад 80% представників адміністрацій шкіл визнають наявність в учнів освітніх втрат через війну. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/ponad-80-predstavnikov-administratsij-shkil-viznajut-najavnist-v-uchniv-osvitnikh-vtrat-cherez-vijnu.html> (дата звернення: 11.10.2025).

8. Чому не варто «забивати» на математику у школі. Пояснення психолога. URL: <https://www.facebook.com/100057278928591/posts/1243370074248945/> (дата звернення: 20.10.2025).

9. Чому у нас так дешево цінують учительську працю. URL: <https://www.facebook.com/100057278928591/posts/1325646589354626/> (дата звернення: 20.10.2025).

10. 400 євро за образу Вчителя – такі штрафи тепер в Італії: чи треба нам – подібне? URL: https://radiotrek.rv.ua/news/vid-500-ievro-za-obrazu-vchitelya---zaprovadzheno-v-italiyi-chi-treba-nam-take---v-ukrayini_353186.html (дата звернення: 25.10.2025).

11. Що вбиває вчительську професійну готовність до змін? URL : <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/shcho-vbivaje-vchitelsku-profesijnu-hotovnist-do-zmin.html> (дата звернення: 19.10.2025).

12. Що таке інжинірингові школи? URL: <https://www.google.com/search?q=12.+%D0%A9%D0%BE+%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B5+%D1%96%D0%BD%D0%B6%D0%B8%D0%BD%D1%96%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96+%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8%3F&oq=12.%09%D0%A9%D0%BE+%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B5+%D1%96%D0%BD%D0%B6%D0%B8%D0%BD%D1%96%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96+%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8%3F&aqs=chrome..69i57j33i160l4.1078j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8> (дата звернення: 21.10.2025 р).